Андрій
СОВА

З ІСТОРІЇ ПЕЧАТОК ТОВАРИСТВ «СІЧ» СНЯТИНЩИНИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XX СТОЛІТТЯ

Організація «Січ» у Галичині існувала впродовж 1900–1930 рр. Січові товариства також діяли на території Буковини, Закарпаття, Наддніпрянщини та в еміґрації. Станом на 1913 р. у Галичині існувало понад 900 січових товариств[1]. У роки Першої світової війни та Української національної революції 1917–1921 рр. члени цієї організації, а також соколи, пластуни, січові стрільці[2], члени спортивних товариств поповнили лави легіону Українських січових стрільців, брали участь в подіях, пов'язаних з розбудовою Західноукраїнської Народної Республіки, воювали у лавах Української галицької армії тощо. На фронтах Першої світової війни січовики зі зброєю в руках самовіддано боролися за волю України.

Особливе значення в діяльності січових товариств мала символіка. У 1900–1920-их роках, у період легального існування «Січі» в Галичині, січові товариства та їхні структурні підрозділи затвердили та використовували у своїй діяльності відповідну систему символів. Символіка «Січі» знайшла своє втілення у емблемі, печатках, прапорах, металевих відзнаках, однострояхмарках, піснях-гімнах та різних виданнях. Визначальний вплив на розробку та впровадження січової символіки мав провідний діяч українського спортивно-гімнастичного руху, громадський, політичний і культурно-просвітній діяч, адвокат, журналіст, видавець, меценат, голова січового руху Кирило Трильовський. За його головування, незважаючи на постійні перешкоди та заборони зі сторони окупаційної влади, було розроблено та втілено в життя проекти різних символів. Це сприяло не лише розвитку січової символіки, а й позитивно вплинуло на зміцнення та впровадження січової ідеї на українських землях та в діаспорі. Символіка січових товариств ґрунтувалася на поєднанні таких основних компонентів: національні та державні символи; символи, пов'язані з періодами історії України – Київської Русі, козацько-гетьманським і подіями сучасності. З ініціативи Кирила Трильовського у розроб-

1 Про січовий рух // Запорожець. Календар для народа на рік звичайний 1921 / Уложив Кирило Трильовський. – Відень, 1921. – С. 44; ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 1 зв.; Спр. 36. – Арк. 3.

2 «Українські січові стрільці» – напіввійськові (парамілітарні) товариства, що існували в Галичині напередодні Першої світової війни. Були створені з метою військового вишколу молоді у разі війни. Провід над стрілецькими товариствами перебрали на себе Український січовий союз під керівництвом Кирила Трильовського та «Сокіл-Батько» під керівництвом Івана Боберського.

ці символів брали участь відомі митці того часу та активні члени січової організації. Їхні проекти втілені у життя вирізнялися оригінальністю та самобутністю інтерпретацій. У своїх розробках вони спиралися на українську традицію та найновіші досягнення світової художньої думки і практики. Найбільш результативним у створенні системи символів для січової організації були 1900–1914 рр.

Польська окупаційна влада не була зацікавлена в діяльності подібних організацій. Тому не випадковими були переслідування членів товариств за носіння відзнак, використання прапорів, печаток та іншої атрибутики, а зрештою, і заборона «Січі».

Завдяки українським січовим товариствам був накопичений значний досвід, який взято за основу створення символіки інших громадських утворень Галичини, зокрема, «Сокола», спортового товариства «Україна», Українського спортового союзу та Українських січових стрільців.

У Центральному державному історичному архіві (ЦДІА) України у Львові міститься чимало документів з відтисками та відбитками печаток українських громадських організацій кінця XIX – першої половини XX ст. Їхнє опрацювання дасть можливість з'ясувати особливості розвитку сфрагістики організації «Січ» на західноукраїнських землях у першій третині XX ст. та встановити чимало невідомих сторінок січового руху.

У цій публікації охарактеризовано відбитки січових печаток Снятинщини, виявлені в ЦДІА України у Львові (№ 1, №№ 3–8) та приватному архіві Ореста Гунька (№2) за такими ознаками: матеріал, форма, розмір, зображення, легенда. У каталозі подано віднайдені відбитки та описи до них. Джерельною основою дослідження став фонд № 847 (Головний січовий комітет гімнастичного і пожежного товариства «Січ», м. Львів). Усього проаналізовано 8 різних відбитків печаток.

Виявлені печатки (№ 1, №№ 3–8) містяться у питальнику Головного комітету січового. Його розіслано усім січовим осередкам Галичини 1909 р. Ось що з цього приводу 18 серпня 1911 р. писав Іван Чупрей[3] у листі до Андрія Жука[4]:

«Високоповажаний Пан Андрій Жук,

у Львові, вул[иця] Театиньска [тепер вул. М. Кривоноса. – *А. С.*], 12.

---

3 Чупрей Іван (1882–05.12.1923) – громадський та політичний діяч. Народився у с. Печеніжині. Закінчив гімназію у Коломиї, матуру здав у львівській гімназії, закінчив Львівський університет. Працював в адвокатській канцелярії Кирила Трильовського у Коломиї та Яблуневі. У першій чверті XX століття брав активну участь у виданні в Коломиї радикальних газет, журналів, календарів («Зоря», «Запорожець», «Отаман» та ін.); у заснуванні читалень «Просвіти», товариств «Січ».

4 Жук Андрій (01.07.1880–03.09.1968) – громадський і політичний діяч, публіцист, кооператор, історик революційного руху та суспільно-політичної думки, геополітик. Наприкінці 1907 р. змушений виїхати в Галичину. Займався публіцистичною діяльністю, співпрацював з газетами соціал-демократичного («Земля і Воля», «Праця») і націонал-демократичного («Діло», «Рада») напряму, редагував журнали «Економіст» і «Самопоміч».

Посилаємо Вам деякі дані про наші Сїчи (самостійні). Також залучаємо табелю після лїт.

Квестіонарі [питальники. – *А. С.*] ми розсилали у 1909 році та відповідий прийшло менше як половину. Коли хочете їх переглянути, то можемо Вам їх післати.

Такі квестіонарі (чисті) маємо ще, в запасї і може будемо їх розсилати з кінцем сего року – як будуть гроші. На се треба 762х3 с[отиків] = 22 К[орони] 86 с[отиків].

Оден такий квестіонар посилаємо Вам. Коли би Ви хотїли розіслати їх – то звольте подати які питання уважали би Ви за відповідне додати, ми відбили би їх додатково (– рівно ж як будуть гроші –) і розіслали би відси впрост до Сїчий.

Числа членів усїх Сїчий годї подати. У квестіонарах є подано – але як сказано не всї Січи поприсилали відповіди. Се однако ж не є ознакою того, що ті Сїчи сплять, – противно ми знаємо звідки инде, що богато Сїчий тих дуже гарно розвиває ся. Не поприсилали однако ж відповідий тому, що наш мужик до писаня дуже тяжкий.

Просимо відповісти, чи треба Вам відповідий на квестіонарі з 1909 р., – і що ще треба доповнити, – а далї чи зможете прислати гроший на розсилку і друк додатку до квестіонаря.

Здорові були!

Д-р. Кирило Трильовський в Яблонові Голова Г[оловного] К[омітету] С[їчового].

Канцелярия Головного Комітету Сїчового Чупрей Іван»[5].

Друкований бланк звіту Головного комітету січового містив 34 питання, які охоплювали різні аспекти діяльності січових товариств. До Головного комітету січового звіти надіслали всього 216 товариств (майже 1/3 від всіх існуючих осередків)[6] із 34 повітів Галичини[7]. Їх завірили організаційною печаткою лише 56 «Січей» та печаткою «Просвіти» 3 «Січі». З них по повітах: Бережани – 3, Бібрка – 2, Борщів – 1, Бучач – 5, Копичинці – 1, Гусятин – 1, Долина – 4, Заліщики – 1, Зборів – 1, Калуш – 1, Коломия – 6, Косів – 1, Львів – 3, Перемишль – 2, Печеніжин – 3, Підгайці – 2, Рогатин – 3, Самбір – 1, Снятии – 7, Сокаль – 3, Станиславів (тепер м. Івано-Франківськ) – 2, Стрий – 2, Тернопіль – 1. Найкраще січова організація розвивалася на Снятинщині. Тому не дивно, що саме тут найбільше було товариств, які мали печатки (див. табл.).

---

5 ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 6–7. Лист публікуємо, зберігаючи стиль і мову оригіналу, за незначними виправленнями, що стосуються написання окремих слів.

6 На кінець 1909 р. у Галичині налічувалося 617 товариств «Січ», з них у 1900 р. засновано – 1 товариство, 1901 р. – 1, 1902 р. – 4, 1903 р. – 104, 1904 р. – 118, 1905 р. – 33, 1906 р. – 75, 1907 р. – 90, 1908 р. – 114, 1909 р. – 77. У 1910 р. організовано ще 107 січових осередків. Докладніше див.: Заложено в Галичинї Сїчий в році // Сїчові вісти. Письмо присвячене сїчовим справам просьвітї і науцї. – Львів, 1913. – Сїчень. – Чис. 1. – С. 8–.

7 Круковський О. Прапорництво, емблематика та печатки українських спортивно-освітніх організацій і товариств на західноукраїнських землях кінця XIX – початку XX століть // Записки Наукового товариства імені Шевченка: Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Львів, 1996. – Т. CCXXXI. – С. 287.

Таблиця

Осередки товариства «Січ» на Снятинщині, які мали печатки, станом на березень 1910 р.[8]

Населений пункт	Дата заснування товариства	Кошовий	Кількість членів		
			жін.	чол.	разом
Заболотів Кут Горішній	–	Роба Микола	18	54	72
Завалля	5.05.1900 р.	–	–	–	–
Зібранівка	1.10.1909 р.	Тумачік Яків	20	50	70
Красноставці	1904 р.	Печенюк Василь	61	80	141
Любківці	1910 р.	Маковійчук Микола	22	40	62
Микулинці	–	Чікіль Антон	60	100	160
Орелець	1903 р.	Григорович Петро	26	64	90
Тулова	1903 р.	Фотчук Павло	30	90	120

Для січових печаток Снятинщини використовувалося фіолетове чорнило – (№№1–4, 6–8). Коричневий відбиток зберігся 1 (№5). Першопочатково це був фіолетовий відбиток печатки, який під впливом зовнішніх чинників набув коричневого відтінку.

Січові товариства Снятинщини, всі без винятку мали печатки круглої форми. Єдиного стандарту для печаток не було, а їхні розміри коливались: від 33 мм (товариство «Січ» у Любківцях, №5) до 42 мм (товариство «Січ» у Тулові, №8).

Сюжетні зображення на печатках були такими: 1) дві руки в потиску тримають серп – 5 відбитків (№№1–3, 5, 7); у восьмипроменевій зорі дві руки в потиску тримають серп – 3 відбитки (№№4, 6, 8).

Легенди печаток виконувалися друкованим шрифтом, написи були україномовними, вживалися скорочення, наприклад «гор» – горішній (№1).

Голова січового руху Кирило Трильовський про символіку «Січі» (дві руки, які в потиску тримають серп та восьмипроменеву зорю) писав: «На капелюсі, згл[ядно] на шапці кожний «Січовик» повинен був мати червоне перо, припняте січовою металевою зорею. Мала вона вісім кінців, по її середині дві руки держали серп, символ селянських

8 Таблиця складена за: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847 (Анкети про заснування, діяльність і керівний склад повітових і сільських відділів товариства). – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1–543. Назви населених пунктів подано за тодішнім адміністративно-територіальним поділом. Пропущена або не вказана інформація позначена «–».

робочих рук. Побіч серпа в металі витиснені букви Р. П. (Радикальна Партія)[9], бо спершу «Січі» мали зовсім радикальний характер»[10]. Січові відзнаки вперше запроваджено в широкий обіг стараннями Кирила Трильовського на вічі радикальної партії, яке відбулося 5 жовтня 1900 р. Він у своїх спогадах зазначав: «Тут мушу зазначити ось що: ті радикальні, тобто січові відзнаки-зірки були восьмикутні. Відзнаки жидівських націоналістів-сіоністів були шестикутні, тобто два трикутники, складені навпоперек. Натомість зірки комуністично-большевицької партії, яка появилася щойно 1903 року, три роки пізніше, ніж я впровадив у радикальній партії згадані відзнаки, були п'ятикутні. Така сама справа з серпом на радикальній і січовій відзнаці. І серп той на прапорах та відзнаках комуністично-большевицької партії з'явився набагато пізніше. На жаль, відзнака радикальної партії не прийнялася масово між її членами, бо та моя ідея немалу заздрість викликувала навіть між моїми партійними товаришами. «Що це Трильовський вигадує собі якісь речі, а ми мали б потурати тому?» – говорили. Взагалі можна зауважити: у нашій спільноті кожна нова ідея зараз мусить мати опозицію. Скільки то ворогів надбав я собі через мої «Січі» не тільки поза радикальною партією, але таки між самими радикалами! А нігде правди діти – якраз я з самого початку їхнього існування старався надавати радикального характеру, я просто таки врятував радикальну партію від розвалу в 1903 році. А яку національно-виховну ролю ті «Січі» відограли в нашому народі!»[11].

Текст на деяких січових печатках Снятинщини був розділений двома зірочками (товариства «Січ» у Красноставцях (№4), Микулинцях (№6), Тулові (№8)), квіточкою (товариство «Січ» у Зібранівці (№3))

Печатки активно функціонували в усіх сферах січового діловодства. Ними завіряли звіти, листи, книги протоколів, звернення, книги, бібліотеки тощо. Печатки коштували 2,6 корони у Макса Ґлязермана у Львові, 3–4 корони в І. Оберлєндера у Коломиї[12] тощо.

Сьогодні є потреба каталогізації печаток «Січі» та інших товариств Галичини кінця XIX – першої половини XX ст. Чимало сфрагістичних січових пам'яток збереглося на документах в інших фондах ЦДІА України у Львові, Державному архіві Львівської, Івано-Франківської

---

9 Українська радикальна партія (спершу – Русько-українська радикальна партія) – перша українська політична партія, заснована 1890 р. у Львові. Її лідерами були І. Франко, В. Будзиновський, С. Данилович, Є. Левицький та ін. У своїй діяльності прагнула поєднувати відстоювання соціальних інтересів селян Галичини з захистом національних прав українського народу. Під час внутрішньопартійних дискусій вперше висунуто й обґрунтовано постулат політичної самостійності України у книзі Ю. Бачинського «Україна irredenta». Діячі партії відіграли значну роль у становленні січового руху в Галичині.

10 Трильовський К. З мого життя... (Уривок зі спогадів) // Гей! там на горі «Січ» іде!.. Пропам'ятна книга «Січей» / Зібрав і упорядкував Петро Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 15.

11 Трильовський К. З мого життя. – К. ; Едмонтон ; Торонто : Таксон, 1999. – С. 112, 113.

12 Запорожець, календар для народа на рік звичайний 1909 / Уложили Кирило Трильовський і Іван Чупрей. – Коломия, 1908. – [сторінка ненумерована]

та Тернопільської областей, музейних та приватних колекціях. Сподіваємося, що наукове опрацювання відбитків та матриць цих печаток побачить світ у майбутніх публікаціях українських вчених.

Автор висловлює особливу подяку директорові Центрального державного історичного архіву України у Львові Діані Пельц за сприяння у пошуку й копіюванні матеріалів та краєзнавцю, колекціонеру, одному із організаторів урочистостей з нагоди 115-річчя від часу заснування першого товариства «Січ» у Заваллі Орестові Гуньку.

Автор буде вдячний за відгуки, коментарі та додаткову інформацію, яку просить надсилати на електронну адресу: andrijsova@yahoo.com.

КАТАЛОГ

№ 1. Заболотів Кут Горішній (тепер селище міського типу Заболотів Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 34 мм.

Зображення: дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в ЗАБОЛОТОВІ КУТ гор.

Датування: [березень] 1910 р.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 389 зв.

№ 2. Завалля (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 34 мм.

Зображення: дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в ЗАВАЛЮ.

Датування: 1910-ті рр.

Місце зберігання: Приватний архів Ореста Гунька.

№ 3. Зібранівка (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 34 мм.

Зображення: дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в Зібранівці.

Датування: [березень] 1910 р.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 391 зв.

№ 4. Красноставці (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 41 мм.

Зображення: у восьмипроменевій зорі дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в КРАСНОСТАВЦЯХ. Текст розділений двома зірочками.

Датування: [березень] 1910 р.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 399 зв.

№ 5. Любківці (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 33 мм.

Зображення: дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в Любківцях.

Датування: [березень] 1910 р.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 401 зв.

№ 6. Микулинці (тепер у складі міста Снятина районного центру Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.

Розмір: 41,5 мм.

Зображення: у восьмипроменевій зорі дві руки в потиску тримають серп.

Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в МИКУЛИНЦЯХ. Текст розділений двома зірочками.

Датування: [березень] 1910 р.

Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 403 зв.

№ 7. Орелець (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).

Матеріал: фіолетове чорнило.

Форма: кругла.
Розмір: 34 мм.
Зображення: дві руки в потиску тримають серп.
Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в ОРЕЛЦИ.
Датування: [березень] 1910 р.
Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 405 зв.

№ 8. Тулова (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.).
Матеріал: фіолетове чорнило.
Форма: кругла.
Розмір: 42 мм.
Зображення: у восьмипроменевій зорі дві руки в потиску тримають серп.
Легенда: ТОВАРИСТВО «СЇЧ» в ТУЛОВІ. Текст розділений двома зірочками.
Датування: [березень] 1910 р.
Місце зберігання: ЦДІА України у Львові. – Ф. 847. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 415 зв.

Ілюстрація до твору В. Стефаника «Камінний хрест». Художник Дмитро Лазаренко. Ліногравюра. 1973 р.

Ілюстрація до твору В. Стефаника «Марія». Художник Дмитро Лазаренко. Ліногравюра. 1973 р.